

Н. І. Романишин

Національний університет «Львівська політехніка»

**Художнє відображення емоційних мікроконцептів
у ліричних поезіях Семюела Тейлора Кольріджа**

Романишин Н. І. Художнє відображення емоційних мікроконцептів у ліричних поезіях Семюела Тейлора Кольріджа. У статті здійснено аналіз лінгво-естетичної специфіки відображення емоційних мікроконцептів у ліричних поезіях С. Т. Кольріджа шляхом визначення домінантної поетичної тематики, декодування вербальних образів, мотивів, символів, стилістичних засобів творення словесно-пластичної канви поетичного дискурсу, одиниць поетичного лексику автора, у принципах структурування якого зафіксована ієрархія релевантних для поета смислів.

Ключові слова: поетичний дискурс, англійська література, художній концепт, романтизм, лінгвопоетика.

Романишин Н. И. Художественное отображение эмоциональных концептов в лирической поэзии Семюэла Тейлора Кольриджа. В статье осуществлен анализ лингво-эстетической специфики отображения эмоциональных микроконцептов в лирической поэзии Семюэла Тейлора Кольриджа путём определения доминантной поэтической тематики, декодирования вербальных образов, мотивов, символов, стилистических приёмов создания словесно-пластической канвы поэтического дискурса, единиц поэтического лексику автора, в принципах структурирования которого зафиксирована иерархия релевантных для поэта смыслов.

Ключевые слова: поэтический дискурс, английская литература, художественный концепт, романтизм, лингвопоэтика.

Romanyshyn N. I. Literary representation of emotional concepts in Samuel Taylor Coleridge's lyrical poetry. The article analyses lingual and aesthetic specifics of emotional micro concepts representation in Samuel Taylor Coleridge's lyrical poetry by means of defining the dominant poetic theme, decoding of verbal images, motives, symbols, stylistic devices empowering the creation of poetic discourse imagery texture, elements of author's poetic lexicon which structural principles embody the relevant poet's senses.

Key words: poetic discourse, English literature, literary concept, romanticism, linguo-poetics.

Сучасне осмислення складності і багатогранності семантичних процесів у структурі художнього тексту великою мірою започатковане у працях О. Потебні. Його положення про динамічну роль особистості у творенні і сприйнятті поетичного тексту, асиметрію відношень між формою та змістом, розуміння художнього твору як постійно створюваної конструкції, вчення про внутрішню форму слова та спорідненість між словом та витвором мистецтва [12; 13;15] не лише становлять основні постулати його поетики, а й виступають засадничими елементами сучасної теорії інтерпретації, когнітивної поетики, лінгвоконцептології у працях як вітчизняних, так і зарубіжних мовознавців [1; 3; 4; 6; 8; 11; 14; 17].

Метою запропонованої роботи є аналіз лінгво-естетичної специфіки емоційної та чуттєвої поетичної домінанти у ліричних поезіях С. Т. Кольріджа. Відображену у поетичній картині світу Семюела Тейлора Кольріджа парадигму чуттєвих мікроконцептів розкриваємо шляхом визначення домінантної поетичної тематики, декодування вербальних образів, мотивів, символів, стилістичних засобів творення словесно-пластичної канви поетичного дискурсу, одиниць поетичного лексику автора, у принципах структурування якого зафіксована ієрархія релевантних для поета смислів. Провадимо дослідження в межах теоретичних положень О. Потебні про природу поетичного мовлення, яке ґрунтується на ресурсах образної

свідомості людини, здатності вербалізувати широкий діапазон почуттів та переживань, унаочнення образно-асоціативної інтерпретації світу.

Дослідники творчості Кольріджа наголошують на домінуванні у його поезії мотивів підсвідомих, глибинних порухів людської душі, проводять паралель між міфопоетикою Кольріджа та вченням Карла Густава Юнга про архетипи свідомості та міф як втілення колективного позасвідомого, неоплатонізм. Піднімають питання значимості морально-етичного та релігійного струменя англійського романтизму, зачинателем якого вважають Кольріджа. Дискутують з приводу амбівалентності авторських інтенцій у багатьох знакових творах як взаємодії і контраверсійності яскравої чуттєвості та крайнього відчуження та індивідуалізму, втручання у хід історії та подій надприродного та нестерпного душевного страждання, спричиненого самонавіюванням та відчуттям людської гріховності. По-різному підходять до розв'язання у його поезії та есеїстиці складного вузла проблем духовної взаємодії людини та середовища [5].

Лінгво-естетична специфіка відображення емоційної та чуттєвої поетичної домінанти у ліричних поезіях Кольріджа задана загальним рухом розвитку всієї образної системи поета та у своєму смислому обсязі охоплює палітру емоційних мікроконцептів *solitude, melancholy, suffering, sorrow,*

hope, joy, rapture, концептів, що відображають специфічні аспекти емоційної й когнітивної діяльності: *dreaming, musing, pensive mood, thinking*, у тому числі їхні контекстуальні реалізації (наприклад, *abstract musing, Abstruser musings, meditation, idle spirit*) та мікроконцепт *silence*. Ліричний герой Кольріджа, як і сам поет – людина, що тонко відчуває буття і мислить природу як досконале й гармонійне творіння Бога, ототожнення Бога і його втілення. Природа є проявом божественного начала, досягнути яке людина здатна лише споглядаючи і взаємодіючи з її досконалими формами. Психоемоційним тлом поетичної рефлексії автора та ліричного героя, предметом чуттєвого замилювання є природа у її різноманітних проявах, досягнути яку можливо лише в стані абсолютного спокою (*preserve His soul in calmness; Serenely brilliant (such should wisdom be); tranquil muse upon tranquillity*). Ідея спокою і тиші як такого стану ліричного суб'єкта і природи, які уможливають пізнання сутності буття, є однією з ключових у знаковому для творчості поета вірші *The Eolian Harp* [18]. Зміст художніх мікроконцептів *silence* та *tranquillity* формується за рахунок лексичних структур (переважно емоційних прикметників та іменників), об'єднаних у текстові асоціативно-сміслові поля, що фокусують загальну емоційну модальність твору (*pensive, most soothing sweet; light, Slow saddening; many idle flitting phantasies; gentle gales*), образними текстовими парадигмами як сукупністю вербальних образів спільної семантики «перебування в стані спокою, нерухомості або мінімального прояву активності», об'єктом зображення яких є і людина, і природа: *The stilly murmur of the distant Sea; soft floating witchery of sound; the mute still air / Is Music slumbering on her instrument; walk humbly; many idle flitting phantasies; half-clos'd eye-lids* тощо. Спокою як найвищій чесноті і досягненню людського духу присвячує Кольрідж окрему поезію, у якій спокій він протиставляє славі. Визначає його як захист від негативних проявів життя, називає дитям правди, твердим берегом.

Не зважаючи на відчутну високу продуктивність вербальних образів зі спільним значенням спокою, нерухомості, смутку поетичний тезаурус Кольріджа на позначення емоцій та станів суб'єкта багатий і динамічний, виступає вербальною фіксацією щоразу нового, змінного «я» поета та ліричного героя – кохання, спогади, надії, мрії тощо. Поліфонічність, суперечливість емоційно-чуттєвої рецепції буття об'єктивується в контексті поетичної творчості Кольріджа морфологічно та стилістично різноманітними мовними ресурсами, що охоплюють традиційні образно-сміслові єдності різної структури (*fond dream, sad heart joys, that glimmer'd in Hope's twilight ray, a vale of tears; lull to sleep the joy; The spirit of the western gale; And sickly hope with waning eye / Was well content to droop and die; Illumed by Passion's orient rays; The Moon ... the Wanderer of the Night.*) й такі, що засвідчують семантичне ускладнення та естетичну актуалізацію мовної одиниці, вихід за межі звичного смислу слова у формуванні поетичної ідеї. Ключові поетичні мотиви лірики Кольріджа – *brood, muse, tranquillity, dejection,*

hope, love, seclusion, solitude, joy, rapture – стають центрами широких образно-асоціативних полів, виявляючи при цьому свою сенсову поліфонію та дискурсивну багатовекторність, зумовлену несподіваними способами лексико-семантичного поєднання компонентів метафори та персоніфікації: *The gentle violence of joy; Innocence stood smiling by!*

Творча настанова на осягнення психоментальних вимірів людського життя – відчуттів, вражень, роздумів – зумовлює домінування образних моделей, створених на основі синтезу природоцентричних та людиноцентричних поетичних кодів [7:370]. Таким чином, основу сенсуалістичного поетичного дискурсу Кольріджа становлять доміанти-символи *квіти, сонце, весна, промінь, пташка, роса – вітер, місяць, осінь, зима, холод*, де під символом-домінантою ми, услід за Я. Мукаржовським, розуміємо частотний образний компонент твору, що урухомлює всі інші компоненти та визначає зв'язок між ними, вибір якого є свідомим та інтенційно спрямованим на цілісність форми та змісту [9:332].

Аналіз насиченості поетичного дискурсу образами-домінантами виводить на визначення двох полюсів напруги, що завжди існує у поетичному тексті – мімезисом та семіозисом [цит. за 2:22] як взаємозв'язку між об'єктивним значенням та символічним смислом. При цьому, домінантний образ або поєднання образів, що уже «зміцнилося» у попередньому узусі, перетворюється на наскрізний образ із концентрованим сенсом, охоплює і організує поєднання образів-сателітів у «гнізда» (фрейми, гештальти), важливі для опрацювання концептуально значимої інформації тексту, витворює своєрідну матрицю – «квінтесенцію сенсу, яка видобувається шляхом ейдетичної редукації на засадах феноменології» [там же]. Наприклад, багатоплановість образу «осінній вечір», символізація понять осені і вечора у поезії *Lines On An Autumnal Evening* [18] відбувається шляхом взаємодії кількох асоціативно-сміслових полів тексту (стан природи та стан ліричного героя), поступове поєднання яких в межах сюжетно-композиційної будови твору фокусує промінь поетичної уяви на різних смислах символу. Поет закликає фантазію перенести його не у світ природної краси, єднання з першими сніжинками, потоком бурштинового світла, переливів сонця, яке заходить, чи у танок юної завітчаної весни (*thin white flakes, those purple clouds, rich amber-glowing floods of light, gleam, where slow descends the day, the sinking Sun, a deeper gleam*). Він прагне за допомогою уяви відтворити у душі силу колишніх почуттів (*th' electric dart.*), кохання (*Love, dream!, the perish'd pleasures*), світ раніше пізнаних глибоких чуттєвих проявів та тілесних відчуттів. Таким чином, осінь і вечір символізують згасання почуттів, забуття. Психологічною антитезою осені стає у поезії символіка літа, теплі пейзажі якого багаті на кольори і звуки. В останніх строфах поезії політ фантазії ліричного героя зупиняється на березі знайомого струмка, що названий джерелом натхнення поезії юності. Знайомі пейзажі стають уособленням

молодості, невинності, спокою, спогадом про безтурботну радість. Та поступово ця фантазійна картина зникає, милі серцю звуки розчиняються в далечі. Все це лише примарилось поету в обрисах і відтінках вечірніх хмар, на які він дивиться втомленими очима, задумливий погляд проводить останнє марево надії разом з останнім променем світла, аж поки на зміну холодним і вологим сутінкам не приходить ніч. Мотив згасання осіннього холодного дня закладає новий вектор розуміння символіки образів, що виконують стилістичну функцію обрамлення тексту поетичного твору: *slow descends the day (на початку) – the moonless night descend(в кінці вірша)* як згасання сили поетичного натхнення, вичерпності уяви, джерелом якого для Кольріджа була як природа, так і потужна внутрішня робота думки та духу – мотив, який через кілька років ляже в основу завершального у творчій кар'єрі поета вірша *Dejection*.

Кожен компонент символічного світу Кольріджа має своє змістове та естетичне навантаження, вмотивоване локальним контекстним оточенням, реалізує визначену асоціативну «програму», зумовлену природними властивостями денотата, його традиційним сприйняттям та індивідуальними сенсами, конотовані як позитивно, так і негативно. Наприклад, слово-образ «хмара» (*cloud*) та численні тропи на його основі тяжіє до відтворення і негативних, деструктивних – сум, печаль, розчарування, безнадія, і позитивних – сподівання, мінучість, плінність життєвих випробувань, незначимість земних марног – почуттів та станів суб'єкта (*She o'er the sorrow-clouded breast of Care / Sails, like a meteor kindling in its flight; Away, those cloudy looks, that laboring sigh, / the Sun's unclouded flame; that cloudless day*).

Вживання у поетичній мові Кольріджа образних словосполук, основу яких становлять номінації космічних об'єктів (*moon, Luna, Sun, star*), лексем зі спільним асоціативним смислом «сяння», «світіння», «мерехтіння» (*ray, beam, gleam, light*), кольороназв та слів, що позначають перехід від світла до темряви, візуально фіксують транзитивні природні явища та відтінки для відтворення тонких психо-емоційних станів, результату глибоких рефлексій (*joys, that glimmered in Hope's twilight ray; Yet fair, tho' faint, their images shall gleam / Like the bright Rainbow on an evening stream / To soothe my Love with shadows of delight / The skiey deluge, and white lightning's glare – Of joys, that glimmered in Hope's twilight ray, / Then left me darkling in a vale of tears*). Так, спогад про погляд та усмішку коханої порівнюється із місячним променем, що падає на закриті пуп'янки квітів: ***Thou gentle Look, that didst my soul beguile, / Why hast thou left me? / Still in some fond dream Revisit my sad heart, auspicious Smile! / As falls on closing flowers the lunar beam***. Сяйво місяця і зірок відбивається у дзеркалі фонтану, що в контексті поезії *A Day Dream* є символом кохання: ***'Twas Day! But now few, large, and bright / The stars are round the crescent moon! / And now it is a dark warm Night, / The balmiest of the month of June! / A glow-worm fallen, and on the marge remounting /***

Shines, and its shadow shines, fit stars for our sweet fountain.

Таке охоплення в межах одного поетичного мікроконтексту символічної площини номенів космічного універсуму, світу артефактів та почуттєвої сфери людини, у свою чергу, призводить до ускладнення семантичної структури метафори, епітета, порівняння, оновлення поетичного тезаурусу, розширення формально-змістових площин вербального образу, застосування сформованих у надрах колективної мовної та художньої свідомості символів та їх узгодження із тогочасними засадами філософського осмислення буття людини та його чуттєвих проявів, актуалізації авторського розуміння сутності естетики, краси, гармонії, істини.

Архетипові мотиви зародження і розвитку загалом, у тому числі зародження і розвитку позитивних емоцій та почуттів, серед яких особливе місце належить кохання, реалізується крізь парадигму фітосимволів та дієсхем цвітіння, в'янення, висихання як відповідних стадій життєвого циклу та вияву потужних почуттів внаслідок перцептивного освоєння довкілля. Візуальні, гедоністичні, одоративні образи, створені на основі номінативів *rose, lily, sweet, bloom, nectar*, актуалізують почуття захоплення, радості, задоволення, насолоди, хвилювання від очікування, фізіологічних проявів, тілесних відчуттів. Естетичний та аксіологічний зміст фітосимволіки у поезії Кольріджа визначається типовим національно-мовним культурним досвідом, позитивно маркований. Традиційний атрибут кохання – троянда та лілія – у поезії Кольріджа матеріалізує різноманітні прояви метафоричної моделі «Квітка – Відчуття», «Квітка – Кохана», «Квітка – Краса / Гордість / Недоторканність» та «Квітка-Кохання». Квіти (троянди та лілеї), верба, мирт є символами родини, затишку, спокою, кохання.

Поліфонічність поетичних образів забезпечується художнім синкретизмом, злиттям семантичних кодів на позначення різноаспектних чуттєвих реакцій, суперечливих і складних процесів психоемоційного сприйняття довкілля у цілісному асоціативно-образному комплексі. Відображення людської чуттєвості відбувається в контекстному оточенні, домінантною ознакою якого є вербальні образи, створені завдяки дифузії смислів, репрезентованих номенами на позначення візуальних, акустичних, одоративних, тактильних, температурних феноменів та вражень, асоціативних перетинів семантично неоднорідних вербальних кодів (наприклад, *Love lights her smile — in Joy's red nectar dips / His myrtle flower, and plants it on her lips; This brooding warmth across my breast, / This depth of tranquil bliss – ah me!*).

Розмірковуючи над складністю внутрішнього психологічного мікрокосму людини, поет ставить питання не лише про вплив оточення на стан суб'єкта, можливість оприявлення крізь ознаки та атрибути природнього феномену у художньо-поетичній площині твору динаміки свідомості людського «я», душевні коливання ліричного героя. Поет рефлексує з приводу проблеми

«випромінювання» квантів ментального та емоційного досвіду суб'єкта на стан природи, аспекти сприйняття її явищ та елементів, приписування їм відповідних смислів. Так, у поезії *The Nightingale* [18] Кольрідж ставить під сумнів традиційний ракурс сприйняття солов'я як пташки суму й меланхолії: *And hark! the Nightingale begins its song, / Most musical, most melancholy' bird! / A melancholy bird? Oh! idle thought! / In Nature there is nothing melancholy.* Та одночасно піднімає філософсько-естетичну проблему особливостей процесу традиційної символізації та експлуатації сталих, традиційних символічних значень, сформованих через дискурс численних контекстних вживань. Традиційний символ може часто використовуватися у художньому дискурсі навантаженим усіма відомим асоціаціями, з готовими тематичними та концептуальними «орієнтирами», або відтворюватись у розгортанні всієї поетичної образності художнього тексту на метафоричній основі та, згідно з думкою В. В. Виноградова, у результаті «повторюваності відомих словесних щеплень, ... порядку їх появи» [цит за 17:257], а також «завдяки появі слова-символа у певній семантичній сфері» [там же]. Цим лінгвістичним твердженням Кольрідж надає у своїй поезії експліцитного вираження: *But some night-wandering man whose heart was pierced / With the remembrance of a grievous wrong, / Or slow distemper, or neglected love, / (And so, poor wretch! filled all things with himself, / And made all gentle sounds tell back the tale / Of his own sorrow) he, and such as he, / First named these notes a melancholy strain. / And many a poet echoes the conceit.* У природі, насправді, не існує суму. Музика природи життєстверджуюча, активна, сповнена любові: *Nature's sweet voices, always full of love And joyance!* І лише чисте, безпосереднє дитяче сприйняття дозволяє адекватно зрозуміти смисл «мови» природи. Однак людина, як і сам поет-ліричний герой, не можуть вийти з-під влади домінуючих лінгвоментальних стереотипів,

символів, створених у складному взаємовідношенні між мовою, навколишньою дійсністю і світом людини, що становлять розгалужену систему смислів на філософському та психологічному рівнях. Сформований символічний смисл слова «соловей» на основі асоціативного паралелізму між проявами природи і сферами людського досвіду, як би не прагнув поет переглянути суть цього процесу, залишається у художньо-семантичній площині поезії центром складного концептуального комплексу: соловей – кохання, соловей – музика і гармонія, соловей – поет і сама поезія.

Творчість кожного з майстрів слова підпорядковується певним художнім засадам, виходячи з яких митець окреслює релевантну ціннісну парадигму, в межах якої мовно-естетичними засобами кодує ключові домінуючі буття, творить неповторний текстосвіт національною мовою, у якій першорядного значення набуває її образний ресурс, її символічність, що уможлиблює творення поетичної / художньої картини світу. Художньо-образні моделі світу як узагальнений досвід етно-колективної та індивідуальної діяльності духу відбивають та узагальнюють факти дійсності, уявлення про довкілля, виражають емоційно-оцінне ставлення до об'єкту зображення, втілюють духовні та естетичні ідеали. Людина як об'єкт художнього пізнання виступає у поезії Кольріджа у єдності чуттєвих та ментальних проявів, поетичними репрезентантами яких виступає система символів – явищ та об'єктів природи. Специфіка поетичного тексту Кольріджа полягає в особливому способі конструювання у зв'язку з необхідністю створення особливо складних моделей-знаків для надскладних явищ-денотатів – людини та проявів її духовного буття. При цьому зв'язок поетичного образу і антропоцентричного денотативного позамовного простору складний і неоднозначний, характеризується наявністю символічних, міфологічних, алегоричних ознак, на яких ґрунтується його естетична значущість.

Література

1. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Л. І. Белехова. — К. : КНЛУ, 2002. — 476 с.
2. Бистрова О. О. Імпліцитні можливості слова у художньому тексті / О. О. Бистрова. — Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2006. — 200 с.
3. Воробйова О. П. Когнітивна поетика : здобутки і перспективи / О. П. Воробйова // Вісник Харківського нац. ун-ту. — 2004. — № 635. — С. 18—22.
4. Вороб'єва О. П. Художественная семантика: когнитивный сценарий / О. П. Вороб'єва // С любовью к языку : сб. науч. тр., посвященный Е. В. Кубряковой. — М., Воронеж : ИЯРАН, ВГУ, 2002. — С. 379—384.
5. Дьяконова Н. Я. Английский романтизм. Проблемы эстетики / Н. Я. Дьяконова. — М. : Изд-во «Наука», 1978. — 209 с.
6. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман М. : Искусство, 1970. — 384 с.
7. Маленко О. О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну) : Монографія / О. О. Маленко. — Харків, 2010. — 488 с.
8. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пос. для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Маслова. — М. : Изд. центр «Академия», 2001. — 208 с.
9. Мукаржовський Ян. Мова літературна і мова поетична // Слово. Знак. Дискурс : Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької/ Ян Мукаржовський. — Львів : Літопис, 2002. — С. 324—343.
10. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике // З. Д. Попова, И. А. Стернин // Воронеж : Истоки, 2001. — 191 с.

11. Потебня О. О. Эстетика і поетика слова : збірник / Олександр Потебня. — К. : мистецтво, 1985. — 301 с.
12. Потебня А. А. Теоретическая поэтика / А. А. Потебня. — М. : Высшая школа, 1990. — 342 с.
13. Степанов Г. В. О границах лингвистического и литературоведческого анализа художественного текста / Г. В. Степанов // Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. — 1980. — Т. 39, № 3. — С. 198—204.
14. Фізер Іван. Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні : Метакритичне дослідження / Іван Фрізер. — К. : АТ «Обереги», 1996. — 192 с.
15. Шмельська О. В. О символе в поэзии // Лингвистика и поэтика / О.В. Шмельская. — М. : Академия наук СССР. Институт русского языка. 1979. — С. 251—163.
16. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics / R. Tsur. — Amsterdam ; New York: North-Holland, 1992. — 573 p.
17. The works of Samuel Taylor Coleridge : prose and verse / S. T. Coleridge — Publisher Philadelphia: Thomas Cowperthwait & Co., 1843/ — 588 p. — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://archive.org/details/worksofsamuelt00cole>